بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

İSLAM KAHRAMANLARI

SERİ 18

KUTEYBE B. MÜSLİM

Kur'an, Sahih Hadisler ve Tarih Kitaplarına Göre İpek Yolu'nda Mâverâünnehir'in Fâtihi

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُونُواْ قَوَّٰمِينَ لِلَّهِ شُهَدَآءَ بِٱلْقِسْطِۖ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَـَٔانُ قَوْمٍ عَلَىٰٓ أَلَّا تَعْدِلُواْۚ ٱعْدِلُواْ هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰۖ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۚ إِنَّ ٱللَّهَ خَبِيرُۢ بِمَا تَعْمَلُونَ ٨

"Ey İnananlar! Allah için adaleti ayakta tutup gözeten şahidler olun. Bir topluluğa olan öfkeniz sizi adaletsizliğe sürüklemesin; adil olun; bu, Allah'a karşı gelmekten sakınmaya daha yakındır. Allah'tan sakının, doğrusu Allah işlediklerinizden Haberdar'dır."

Mâide Sûresi 5:8

HJ CHE ALİM HJ CHE HARON

quranscience.my | facebook.com/QuranScienceMY

Ücretsiz dijital sürümü okumak için okutun: quranscience.my

© 2026 M / 1448 H quranscience.my — ücretsiz kitap. Satılamaz.

TEŞEKKÜR

Bize sevmediklerimize karşı bile adaletli olmayı emreden Allah'a hamd olsun. Efendimiz Peygamberimiz Muhammed'e ﷺ, onun âline ve ashabına ve onun yolunu güzellikle takip edenlere — bunların arasında Mâverâünnehir fâtihi Kuteybe b. Müslim'e — salât ve selâm olsun.

Bu kitap özellikle sevgili eşime ithaf edilmiştir,

ZAHARAH MOHD LATİF;

sevgili çocuklarıma,

MUHAMMAD HAFİZ, NOOR HAZWANİ, ABDUL HAKİM, NOOR HİDAYAH, NOR AQİLA ve **NOR ATİQAH**;

ve damatlarımla gelinlerime,

FAZİLAH, MALEK, HANİN, FAİRİZAL ve **FİRWAN**.

İslam Kahramanları'nın bu on sekizinci kitabı, Kuteybe b. Müslim el-Bâhilî'nin hayatını anlatır: Buhara'yı, Hârizm'i, Semerkant'ı ve Fergana'yı fetheden, İpek Yolu şehirlerinde camiler inşa eden, fakat bazı uygulamaları sebebiyle eleştirilen ve sonunda isyan ettikten sonra öldürülen Horasan valisi. Hayatı, Semerkant halkının Ömer b. Abdülaziz'e yaptığı şikâyet de dahil olmak üzere, kaynakları hakkında dürüstçe anlatılmıştır. Allah bu ilmi faydalı ilim (ilmun yüntefeu bih) kılsın.

BU E-KİTABIN KAPAĞI HAKKINDA

Bu e-kitabın kapağında hiçbir insan veya hayvan tasviri yoktur. Kapakta gün doğumunda Orta Asya'daki ***Ceyhun Nehri (Amu Derya)***, su üzerindeki sabah sisi, kıyıdaki kavak ağaçları ve uzakta karlı ***Pamir dağları*** görülmektedir.

Nehrin karşı yakasında bir İpek Yolu şehrinin ***kerpiç surları, yuvarlak kuleleri ve kapısı*** — Buhara ve Semerkant'ı hatırlatır — ve yanında inşa hâlindeki ***bir caminin sütunları*** yükselir; bu, Kuteybe'nin hicrî 94 yılında Buhara'da yaptırdığı cuma camiinin sembolüdür.

Ön planda, nehir kıyısındaki bir taşın üzerinde zincir zırhlı ***bir demir miğfer***, ***bir yay ve oklar***, ***kırmızı mühürlü bir antlaşma rulosu*** ve ***katlanmış ipek kumaşlar*** durur — Mâverâünnehir'in fethinin, Semerkant barış antlaşmasının ve İpek Yolu'nun sembolleri. İskeledeki kayık, Ceyhun'un geçilişini hatırlatır.

Alttaki ***koyu mavi bant***, ***ince altın çizgilerle*** çerçevelenmiştir ve yazarın adını taşır — İslam Kahramanları'nın tüm kapakları uyumlu olsun diye Seri 1'den Seri 17'ye kadar olan kapaklarla aynıdır.

© 2026 M / 1448 H Tüm hakları saklıdır Hj Che Alim Hj Che Haron — Müslümanlar için ücretsizdir

İÇİNDEKİLER

KUTEYBE B. MÜSLİM 5
1. KUTEYBE B. MÜSLİM KİMDİR? 6
2. BÂHİLE OĞULLARI: TAKVÂ İLE ŞEREF 7
3. MERV'DE HORASAN VALİSİ 8
4. SAVAŞTAN ÖNCE DAVET 10
5. TOHARİSTAN, BELH VE NÎZEK KISSASI 11
6. BEYKENT VE BUHARA 12
7. BUHARA CAMİİ VE İSLAM'IN ÖĞRETİLMESİ 13
8. HÂRİZM 15
9. SEMERKANT VE GÛREK İLE ANTLAŞMA 16
10. SEMERKANT PUTLARININ YAKILMASI 17
11. SÖZE VEFA 18
12. ŞAŞ VE FERGANA 20
13. KÂŞGAR'A KADAR VE ÇİN'E ELÇİLİK 21
14. FERGANA'DA İSYAN VE ÖLÜM 22
15. SEMERKANT'IN ÖMER B. ABDÜLAZİZ'E ŞİKÂYETİ 24
16. MİRAS: BUHÂRÎ VE TİRMİZÎ'NİN DİYARI 26
17. KUTEYBE KISSALARININ KAYNAKLARI 27
18. ŞAHSİYETLER, MEKÂNLAR VE KRONOLOJİ 28
19. KUTEYBE B. MÜSLİM HAKKINDA SIK SORULAN SORULAR 29
20. DERSLER VE SONUÇ 31
KAYNAKÇA 32
DESTEK VE BAĞIŞ 33

Renk rehberi: yeşil kutu = Kur'an ayeti; altın kutu = hadis; kahverengi kutu = siyer notu (siyer kitaplarının rivayeti); mavi tablo = karşılaştırma.

© 2026 M / 1448 H Tüm hakları saklıdır Hj Che Alim Hj Che Haron — Müslümanlar için ücretsizdir

KUTEYBE B. MÜSLİM

Sahîh-i Buhârî'yi her açtığımızda ***Buhara*** şehrinden bir imamın eserini okuruz. Tirmizî'nin Sünen'ini her andığımızda Ceyhun kıyısındaki ***Tirmiz*** şehrinin adını anarız. Bu şehirler Orta Asya'dadır — Arapların ***Mâverâünnehir***, yani "nehrin ötesi" dedikleri topraklarda. İslam oraya nasıl ulaştı?

Cevabın büyük kısmı Bâhile kabilesinden bir komutandır: ***Kuteybe b. Müslim el-Bâhilî***. Horasan valisi olarak (hicrî 86–96 / miladî 705–715) Buhara'yı, Hârizm'i, Semerkant'ı, Şaş'ı (Taşkent) ve Fergana'yı fethetti; İpek Yolu şehirlerinde camiler inşa etti. Ancak hayatı hatalardan uzak değildir: bazı uygulamaları sebebiyle eleştirilmiş ve sonunda yeni halifeye karşı ayaklandıktan sonra öldürülmüştür.

Bu e-kitap, ***İslam Kahramanları*** serisinin on sekizinci kitabıdır. Kuteybe'nin hayatı tarih kitaplarından, özellikle Taberî'nin Târîh'inden, Belâzürî'nin Fütûhu'l-büldân'ından ve Narşahî'nin Târîh-i Buhârâ'sından gelir. Bu sebeple her kıssanın kaynağı ve derecesi dürüstçe belirtilmiş — efsaneyle karışık Çin elçiliği kıssası dahil — ve dersleri Kur'an'a ve sahih hadislere dayandırılmıştır.

Kuteybe'nin hikâyesi bizi İslam tarihinin en meşhur adalet olaylarından birine de götürür: Semerkant halkının Halife Ömer b. Abdülaziz'e yaptığı şikâyet ve Müslüman bir kadının onların lehine verdiği hüküm.

© 2026 M / 1448 H Tüm hakları saklıdır Hj Che Alim Hj Che Haron — Müslümanlar için ücretsizdir

KUTEYBE B. MÜSLİM KİMDİR?

Tam adı ***Kuteybe b. Müslim b. Amr el-Bâhilî***'dir ve ***Bâhile*** kabilesindendir. Hicrî 49 (miladî 669) civarında doğdu ve Irak'ta yetişti. Babası Müslim b. Amr, Mus'ab b. Zübeyr döneminde iç savaşta öldürülen tanınmış bir kişiydi.

Kuteybe, Emevîlerin doğu eyaletleri valisi Haccâc b. Yûsuf'un emrinde göreve başladı. Hicrî 86'da yaklaşık 37 yaşında Horasan'a tayin edilmeden önce Rey valiliği yaptı.

ADI VE LAKAPLARI

AD / LAKAP	AÇIKLAMA
Kuteybe b. Müslim	Asıl adı
el-Bâhilî	Bâhile kabilesinden
Ebû Hafs	Künyesi
Fâtihu Mâverâünnehir	Orta Asya'nın fâtihi (bugünkü Özbekistan, Tacikistan ve çevresi)

ALINACAK DERSLER

Soy ve kabile başarının ölçüsü değildir. Hor görülen bir kabileden gelen bir adam tarihin haritasını değiştirebilir.

© 2026 M / 1448 H Tüm hakları saklıdır Hj Che Alim Hj Che Haron — Müslümanlar için ücretsizdir

BÂHİLE OĞULLARI: TAKVÂ İLE ŞEREF

O dönemin Arap toplumunda Bâhile kabilesi çoğu zaman hor görülür ve şairlerin alay konusu olurdu. Edeb kitaplarında, bir adama Bâhilî olup cennete girmeyi isteyip istemediği sorulduğu anlatılır — bu, insanların o kabile hakkındaki düşük kanaatini gösteren bir iğnelemedir.

Fakat geniş toprakları fetheden bir komutan tam da bu kabileden çıktı. Kur'an, şerefin ölçüsünün soy değil takvâ olduğunu öğretir:

HUCURÂT SÛRESİ 49:13

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّا خَلَقۡنَٰكُم مِّن ذَكَرٖ وَأُنثَىٰ وَجَعَلۡنَٰكُمۡ شُعُوبٗا وَقَبَآئِلَ لِتَعَارَفُوٓاْۚ إِنَّ أَكۡرَمَكُمۡ عِندَ ٱللَّهِ أَتۡقَىٰكُمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٞ ١٣

Ey insanlar! Doğrusu Biz sizleri bir erkekle bir dişiden yarattık. Sizi milletler ve kabileler haline koyduk ki birbirinizi kolayca tanıyasınız. Şüphesiz, Allah katında en değerliniz, O'na karşı gelmekten en çok sakınanızdır. Allah bilendir, haberdardır

Meal: Diyanet İşleri Başkanlığı — quran.com/49:13

ALINACAK DERSLER

Birini soyu yüzünden küçümsemek câhiliyye kalıntısıdır. Allah kabile isimlerine değil, kalplere ve amellere bakar.

MERV'DE HORASAN VALİSİ

TARİHÎ NOT: DOĞU UCUNDAKİ EYALET

Hicrî 86 (miladî 705) yılında Haccâc, Kuteybe'yi başkenti ***Merv*** (bugünkü Türkmenistan'da) olan geniş doğu eyaleti ***Horasan***'a vali tayin etti. Ceyhun Nehri'nin (Amu Derya) ötesinde, çoğu zaman Türklerle ittifak hâlindeki Soğd, Buhara, Hârizm ve Fergana gibi küçük krallıklar vardı.

Taberî'ye göre Kuteybe, Merv'e vardığında orduya hitap edip onları cihada çağırdı. Ardından Horasan ordusunu yeniden düzenledi ve nehrin ötesine yıllık seferlere başladı.

Rivayetin derecesi: Taberî'nin Târîh'i gibi tarih kitaplarında, hadis âlimlerinin ölçülerine göre sahih bir senet olmadan rivayet edilmiştir. Kıssa meşhurdur ve tarih olarak kabul edilir, ancak sahih bir hadis gibi delil olarak kullanılamaz.

KAYNAK:
Taberî, Târîhu'r-rusül ve'l-mülûk; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-târîh.

Valilik büyük bir emanettir. Resûlullah ﷺ adaletli yöneticiyi, Allah'ın gölgesinde gölgelenecek olanların ilki olarak saymıştır:

HADİS — SAHÎH-İ BUHÂRÎ, NO. 1423

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ، قَالَ حَدَّثَنِي خُبَيْبُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ حَفْصِ بْنِ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ـ رضى الله عنه ـ عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم قَالَ " سَبْعَةٌ يُظِلُّهُمُ اللَّهُ تَعَالَى فِي ظِلِّهِ يَوْمَ لاَ ظِلَّ إِلاَّ ظِلُّهُ إِمَامٌ عَدْلٌ، وَشَابٌّ نَشَأَ فِي عِبَادَةِ اللَّهِ، وَرَجُلٌ قَلْبُهُ مُعَلَّقٌ فِي الْمَسَاجِدِ، وَرَجُلاَنِ تَحَابَّا فِي اللَّهِ اجْتَمَعَا عَلَيْهِ وَتَفَرَّقَا عَلَيْهِ، وَرَجُلٌ دَعَتْهُ امْرَأَةٌ ذَاتُ مَنْصِبٍ وَجَمَالٍ فَقَالَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ، وَرَجُلٌ تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ فَأَخْفَاهَا حَتَّى لاَ تَعْلَمَ شِمَالُهُ مَا تُنْفِقُ يَمِينُهُ، وَرَجُلٌ ذَكَرَ اللَّهَ خَالِيًا فَفَاضَتْ عَيْنَاهُ ".

TERCÜME:

Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiğine göre Nebî ﷺ şöyle buyurdu: ***"Yedi kişi vardır ki Allah onları, kendi gölgesinden başka gölgenin bulunmadığı günde gölgesinde gölgelendirir: adaletli yönetici***, Allah'a ibadet içinde yetişen genç, kalbi mescitlere bağlı olan kişi, Allah için birbirini seven, O'nun için bir araya gelip O'nun için ayrılan iki kişi, makam ve güzellik sahibi bir kadının davetine 'Ben Allah'tan korkarım' diyen kişi, sağ elinin verdiğini sol eli bilmeyecek kadar gizli sadaka veren kişi ve tek başına Allah'ı anıp gözleri yaşaran kişi."

SENED İmam Buhârî'nin rivayet zinciri (talebeden hocaya): Müsedded b. Müserhed ← Yahyâ b. Saîd el-Kattân ← Ubeydullah b. Ömer ← Hubeyb b. Abdurrahman ← Hafs b. Âsım ← Ebû Hüreyre رضى الله عنه.

KAYNAK: İmam Buhârî, Sahîh-i Buhârî, Kitâbü'z-Zekât, Hadis No. 1423.
DERECE: SAHİH — hadis âlimlerinin ittifakıyla Kur'an'dan sonra en sahih kitap olan Sahîh-i Buhârî'de yer alır.
Kaynak: sunnah.com/bukhari:1423

ALINACAK DERSLER

İktidar yalnızca bir şeref değil, bir imtihandır. Adaletli yöneticiye Allah'ın gölgesi vaat edilmiş, zalim yönetici ise hesaba çekilecektir.

© 2026 M / 1448 H Tüm hakları saklıdır Hj Che Alim Hj Che Haron — Müslümanlar için ücretsizdir

SAVAŞTAN ÖNCE DAVET

İslam'da savaş amaç değildir. Savaştan önce Müslümanlara düşmanı İslam'a veya barışa davet etmeleri emredilmiştir. Tarih kitapları, Mâverâünnehir'in birçok şehrinin Kuteybe ile savaşmadan barış antlaşması (sulh) yaptığını ve bu antlaşmalara riayet edildiğini kaydeder.

Bu ilke, Resûlullah'ın ﷺ Hayber günü Ali b. Ebû Tâlib'e söylediği sözlerden gelir:

HADİS — SAHÎH-İ BUHÂRÎ, NO. 2942

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ الْقَعْنَبِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ ـ رضى الله عنه ـ سَمِعَ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ يَوْمَ خَيْبَرَ " لأُعْطِيَنَّ الرَّايَةَ رَجُلاً يَفْتَحُ اللَّهُ عَلَى يَدَيْهِ ". فَقَامُوا يَرْجُونَ لِذَلِكَ أَيُّهُمْ يُعْطَى، فَغَدَوْا وَكُلُّهُمْ يَرْجُو أَنْ يُعْطَى فَقَالَ " أَيْنَ عَلِيٌّ ". فَقِيلَ يَشْتَكِي عَيْنَيْهِ، فَأَمَرَ فَدُعِيَ لَهُ، فَبَصَقَ فِي عَيْنَيْهِ، فَبَرَأَ مَكَانَهُ حَتَّى كَأَنَّهُ لَمْ يَكُنْ بِهِ شَىْءٌ فَقَالَ نُقَاتِلُهُمْ حَتَّى يَكُونُوا مِثْلَنَا. فَقَالَ " عَلَى رِسْلِكَ حَتَّى تَنْزِلَ بِسَاحَتِهِمْ، ثُمَّ ادْعُهُمْ إِلَى الإِسْلاَمِ، وَأَخْبِرْهُمْ بِمَا يَجِبُ عَلَيْهِمْ، فَوَاللَّهِ لأَنْ يُهْدَى بِكَ رَجُلٌ وَاحِدٌ خَيْرٌ لَكَ مِنْ حُمْرِ النَّعَمِ ".

TERCÜME:

Sehl b. Sa'd, Nebî'nin ﷺ Hayber günü şöyle buyurduğunu işitti: "Sancağı öyle birine vereceğim ki Allah onun eliyle fethi nasip edecek." Herkes kendisine verilmesini umarak kalktı; ertesi sabah hepsi sancağın kendisine verilmesini umuyordu. Nebî ﷺ: "Ali nerede?" diye sordu. Gözlerinden rahatsız olduğu söylendi. Çağrılmasını emretti, gözlerine tükürdü ve hiç hastalanmamış gibi hemen iyileşti. Ali: Onlar bizim gibi oluncaya kadar mı savaşalım? dedi. Nebî ﷺ buyurdu: ***"Acele etmeden git, yurtlarına varınca onları İslam'a davet et ve üzerlerine düşen vazifeleri bildir. Allah'a yemin ederim ki Allah'ın senin vasıtanla tek bir kişiye hidayet vermesi, senin için kırmızı develerden daha hayırlıdır."***

SENED İmam Buhârî'nin rivayet zinciri (talebeden hocaya): Abdullah b. Mesleme el-Ka'nebî ← Abdülazîz b. Ebû Hâzim ← Ebû Hâzim Seleme b. Dînâr ← Sehl b. Sa'd رضى الله عنه.

KAYNAK: İmam Buhârî, Sahîh-i Buhârî, Kitâbü'l-Cihâd ve's-Siyer, Hadis No. 2942.

DERECE: SAHİH — hadis âlimlerinin ittifakıyla Kur'an'dan sonra en sahih kitap olan Sahîh-i Buhârî'de yer alır.

Kaynak: sunnah.com/bukhari:2942

Bu hadis, yıllar sonra Semerkant'ta yaşanacak büyük bir olayın da temelidir (bkz. 15. Bölüm).

ALINACAK DERSLER

Davetin amacı zafer değil hidayettir. Hidayete eren tek bir insan, en değerli maldan daha kıymetlidir.

TOHARİSTAN, BELH VE NÎZEK KISSASI

TARİHÎ NOT: İLK SEFER

İlk yılında (hicrî 86) Kuteybe ***Toharistan***'a geçti ve Bâdgîs hükümdarı ***Nîzek Tarhan*** dahil yerel hükümdarların itaatini aldı. Nîzek daha sonra birçok seferde Kuteybe'ye eşlik etti.

Hicrî 91'de Nîzek isyan edip Toharistan krallarını etrafında topladı. Taberî'ye göre sonunda Kuteybe'nin elçisinden eman alarak teslim oldu; ancak Kuteybe, Haccâc'ın emriyle onu idam ettirdi. Kendi döneminde bazıları bu uygulamayı verilen emana ihanet olarak eleştirdi.

Rivayetin derecesi: Taberî'nin Târîh'i gibi tarih kitaplarında, hadis âlimlerinin ölçülerine göre sahih bir senet olmadan rivayet edilmiştir. Kıssa meşhurdur ve tarih olarak kabul edilir, ancak sahih bir hadis gibi delil olarak kullanılamaz.

KAYNAK:
Taberî, Târîhu'r-rusül ve'l-mülûk; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-târîh.

Bu olayı gizlemiyoruz. İslam kahramanları insandı ve tarihî dürüstlük, onların faziletlerini de hatalarını da anmamızı gerektirir. 11. Bölüm'de ele alınacağı gibi İslam, söze vefaya büyük önem verir.

ALINACAK DERSLER

Hayran olduğumuz kişilerin hatalarını kabul etmek onları küçültmez; hakikati yüceltir.

© 2026 M / 1448 H Tüm hakları saklıdır Hj Che Alim Hj Che Haron — Müslümanlar için ücretsizdir

BEYKENT VE BUHARA

TARİHÎ NOT: DÖRT YILLIK SEFER

Hicrî 87'de Kuteybe, Buhara yakınlarındaki zengin tüccar şehri ***Beykent***'i kuşatıp fethetti. ***Buhara*** seferi, halkı Soğdlular ve Türkler tarafından desteklendiği için birkaç yıl (hicrî 87–90) sürdü.

Hicrî 90'da Buhara nihayet fethedildi. Kuteybe yerel hükümdar ***Tuğşâde***'yi Müslümanların himayesi altında Buhar Hudât (Buhara kralı) olarak bıraktı. Narşahî, Tuğşâde'nin daha sonra Müslüman olduğunu zikreder.

Rivayetin derecesi: Taberî'nin Târîh'i gibi tarih kitaplarında, hadis âlimlerinin ölçülerine göre sahih bir senet olmadan rivayet edilmiştir. Kıssa meşhurdur ve tarih olarak kabul edilir, ancak sahih bir hadis gibi delil olarak kullanılamaz.

KAYNAK:
Taberî, Târîhu'r-rusül ve'l-mülûk; Narşahî, Târîh-i Buhârâ.

ALINACAK DERSLER

Uzun soluklu gayrette sabır meyvesini verir. Buhara bir günde değil, yıllarca süren azimle fethedildi.

© 2026 M / 1448 H Tüm hakları saklıdır Hj Che Alim Hj Che Haron — Müslümanlar için ücretsizdir

BUHARA CAMİİ VE İSLAM'IN ÖĞRETİLMESİ

TARİHÎ NOT: İLK CUMA CAMİİ

Narşahî'ye göre ***hicrî 94*** yılında Kuteybe, Buhara şehrinin içinde bir puthanenin yerine ***cuma camii*** inşa etti. Buhara halkının İslam'ı ve Müslüman yaşayışını tanıması için Arapların onlarla birlikte oturmasını emretti.

Narşahî ayrıca başlangıçta yeni Müslümanların Arapça bilmediğini, bu yüzden Kur'an'ın onlara Farsça okunup açıklandığını ve bazılarına cuma namazına gelmeleri için para verildiğini rivayet eder. Bu, oradaki İslam'ın ilk dönemde henüz kırılgan olduğunu — ve kök salması için birkaç neslin gerektiğini — gösterir.

Rivayetin derecesi: Narşahî (hicrî 4. asır) tarafından Târîh-i Buhârâ'da rivayet edilmiştir; değerli bir yerel tarihtir, ancak sahih bir senedi yoktur.

KAYNAK:
Narşahî, Târîh-i Buhârâ.

Cami inşa etmek büyük sevabı olan bir ameldir:

HADİS — SAHÎH-İ BUHÂRÎ, NO. 450

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمَانَ، حَدَّثَنِي ابْنُ وَهْبٍ، أَخْبَرَنِي عَمْرٌو، أَنَّ بُكَيْرًا، حَدَّثَهُ أَنَّ عَاصِمَ بْنَ عُمَرَ بْنِ قَتَادَةَ حَدَّثَهُ أَنَّهُ، سَمِعَ عُبَيْدَ اللَّهِ الْخَوْلاَنِيَّ، أَنَّهُ سَمِعَ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ، يَقُولُ عِنْدَ قَوْلِ النَّاسِ فِيهِ حِينَ بَنَى مَسْجِدَ الرَّسُولِ صلى الله عليه وسلم إِنَّكُمْ أَكْثَرْتُمْ، وَإِنِّي سَمِعْتُ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ " مَنْ بَنَى مَسْجِدًا ـ قَالَ بُكَيْرٌ حَسِبْتُ أَنَّهُ قَالَ ـ يَبْتَغِي بِهِ وَجْهَ اللَّهِ، بَنَى اللَّهُ لَهُ مِثْلَهُ فِي الْجَنَّةِ ".

TERCÜME:

Ubeydullah el-Havlânî, Osman b. Affân'ın, Resûlullah'ın ﷺ mescidini yeniden inşa ederken insanlar hakkında çok konuşunca şöyle dediğini işitti: Çok konuştunuz; oysa ben Nebî'nin ﷺ şöyle buyurduğunu işittim: ***"Kim — Allah'ın rızasını gözeterek — bir mescit inşa ederse, Allah da ona cennette benzerini inşa eder."***

SENED İmam Buhârî'nin rivayet zinciri (talebeden hocaya): Yahyâ b. Süleyman ← Abdullah b. Vehb ← Amr b. el-Hâris ← Bükeyr b. Abdullah ← Âsım b. Ömer b. Katâde ← Ubeydullah el-Havlânî ← Osman b. Affân رضى الله عنه.

KAYNAK: İmam Buhârî, Sahîh-i Buhârî, Kitâbü's-Salât, Hadis No. 450.

DERECE: SAHİH — hadis âlimlerinin ittifakıyla Kur'an'dan sonra en sahih kitap olan Sahîh-i Buhârî'de yer alır.

Kaynak: sunnah.com/bukhari:450

ALINACAK DERSLER

Gerçek fetih şehirleri değil kalpleri açmaktır. Camiler ve öğretim, ileride aynı şehirden İmam Buhârî'yi yetiştirecek tohumlardı.

© 2026 M / 1448 H Tüm hakları saklıdır Hj Che Alim Hj Che Haron — Müslümanlar için ücretsizdir

HÂRİZM

TARİHÎ NOT: BİR YARDIM TALEBİ

Hicrî 93 yılında Hârizm kralı (Ceyhun deltası çevresi, bugünkü Özbekistan ve Türkmenistan) isyan eden kardeşine karşı Kuteybe'den yardım istedi. Kuteybe geldi, isyancıyı bastırdı ve Hârizm ile yıllık vergi şartlı bir barış antlaşması yaptı.

Rivayetin derecesi: Taberî'nin Târîh'i gibi tarih kitaplarında, hadis âlimlerinin ölçülerine göre sahih bir senet olmadan rivayet edilmiştir. Kıssa meşhurdur ve tarih olarak kabul edilir, ancak sahih bir hadis gibi delil olarak kullanılamaz.

KAYNAK:
Taberî, Târîhu'r-rusül ve'l-mülûk; Belâzürî, Fütûhu'l-büldân.

ALINACAK DERSLER

Bazen kapılar kılıçla değil, başkalarının adalet ve himaye aramasıyla açılır.

SEMERKANT VE GÛREK İLE ANTLAŞMA

TARİHÎ NOT: İPEK YOLU'NUN İNCİSİ

Kuteybe hicrî 93'te Hârizm'den hızla İpek Yolu üzerindeki Soğd'un başlıca şehri ***Semerkant***'a yöneldi. Soğdlular ve Türk müttefikleriyle yapılan kuşatma ve savaşlardan sonra Semerkant kralı ***Gûrek*** barış istedi.

Antlaşma mühürlendi: Semerkant büyük bir yıllık vergi ödeyecek, puthanelerini teslim edecek ve bir cami yapılmasına izin verecekti. Kuteybe şehre girdi, orada namaz kılıp hutbe okudu ve bir Müslüman garnizon bıraktı.

Rivayetin derecesi: Taberî'nin Târîh'i gibi tarih kitaplarında, hadis âlimlerinin ölçülerine göre sahih bir senet olmadan rivayet edilmiştir. Kıssa meşhurdur ve tarih olarak kabul edilir, ancak sahih bir hadis gibi delil olarak kullanılamaz.

KAYNAK:
Taberî, Târîhu'r-rusül ve'l-mülûk; Belâzürî, Fütûhu'l-büldân.

İslam, düşman barışa yöneldiğinde barışın kabul edilmesini emreder:

ENFÂL SÛRESİ 8:61

۞ وَإِن جَنَحُوا۟ لِلسَّلْمِ فَٱجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى ٱللَّهِ ۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٦١﴾

Eğer onlar barışa yanaşırlarsa, sen de yanaş ve Allah'a güven. O, şüphesiz işitir ve bilir.

Meal: Diyanet İşleri Başkanlığı — quran.com/8:61

ALINACAK DERSLER

Barış kan dökmekten daha hayırlıdır. Düşman barış elini uzattığında Müslümana, Allah'a tevekkül ederek o eli tutması emredilmiştir.

SEMERKANT PUTLARININ YAKILMASI

TARİHÎ NOT: İNANCIN İMTİHANI

Taberî, Semerkant'ta kutsal sayılan putlar bulunduğunu rivayet eder. Gûrek, onları yakanın helâk olacağı uyarısında bulundu. Kuteybe ateşi bizzat yaktı ve putları yaktı. Başına hiçbir şey gelmeyince Soğdluların bir kısmının Müslüman olmaya başladığı söylenir. Küllerin arasında bulunan altın ve gümüş çivilerin çok fazla olduğu nakledilir.

Rivayetin derecesi: Taberî'nin Târîh'i gibi tarih kitaplarında, hadis âlimlerinin ölçülerine göre sahih bir senet olmadan rivayet edilmiştir. Kıssa meşhurdur ve tarih olarak kabul edilir, ancak sahih bir hadis gibi delil olarak kullanılamaz.

KAYNAK:
Taberî, Târîhu'r-rusül ve'l-mülûk; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-târîh.

Bu olay antlaşma çerçevesinde gerçekleşti; zira puthanelerin teslimi Semerkant barışının şartlarından biriydi. Kavmine putların ne fayda ne de zarar verebileceğini gösteren Hz. İbrâhim'i عَلَيْهِ السَّلَامُ hatırlatır.

ALINACAK DERSLER

Allah'tan başka bir şeyden korkmak, hakikat açıkça gösterildiğinde çöker.

SÖZE VEFA

Mâverâünnehir'in bütün fethi antlaşmalar üzerine kuruluydu: Buhara, Hârizm, Semerkant ve diğer şehirlerle. Kur'an ahdin yerine getirilmesini emreder:

NAHL SÛRESİ 16:91

وَأَوْفُوا۟ بِعَهْدِ ٱللَّهِ إِذَا عَٰهَدتُّمْ وَلَا تَنقُضُوا۟ ٱلْأَيْمَٰنَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا وَقَدْ جَعَلْتُمُ ٱللَّهَ عَلَيْكُمْ كَفِيلًا ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ ﴿٩١﴾

Ahitleştiğiniz zaman Allah'ın ahdini yerine getirin. Allah'ı kendinize kefil kılarak sağlama bağladığınız yeminleri bozmayın. Allah yaptıklarınızı şüphesiz bilir.

Meal: Diyanet İşleri Başkanlığı — quran.com/16:91

Resûlullah ﷺ da ahde ihaneti münafıklık alametlerinden saymıştır:

HADİS — SAHÎH-İ BUHÂRÎ, NO. 34

حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ بْنُ عُقْبَةَ، قَالَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الأَعْمَشِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُرَّةَ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم قَالَ " أَرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ كَانَ مُنَافِقًا خَالِصًا، وَمَنْ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنْهُنَّ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنَ النِّفَاقِ حَتَّى يَدَعَهَا إِذَا اؤْتُمِنَ خَانَ وَإِذَا حَدَّثَ كَذَبَ وَإِذَا عَاهَدَ غَدَرَ، وَإِذَا خَاصَمَ فَجَرَ ". تَابَعَهُ شُعْبَةُ عَنِ الأَعْمَشِ.

TERCÜME:

Abdullah b. Amr'ın rivayet ettiğine göre Nebî ﷺ şöyle buyurdu: "Dört haslet vardır; kimde bunların hepsi bulunursa halis münafık olur; kimde bunlardan biri bulunursa onu bırakıncaya kadar kendisinde münafıklıktan bir haslet bulunur: emanet verildiğinde hıyanet eder, konuştuğunda yalan söyler, ***ahitleştiğinde ahdini bozar***, tartıştığında haddi aşar."

SENED İmam Buhârî'nin rivayet zinciri (talebeden hocaya): Kabîsa b. Ukbe ← Süfyân es-Sevrî ← Süleyman el-A'meş ← Abdullah b. Mürre ← Mesrûk b. el-Ecda' ← Abdullah b. Amr رضى الله عنهما.

KAYNAK: İmam Buhârî, Sahîh-i Buhârî, Kitâbü'l-Îmân, Hadis No. 34.

DERECE: SAHİH — hadis âlimlerinin ittifakıyla Kur'an'dan sonra en sahih kitap olan Sahîh-i Buhârî'de yer alır.

Kaynak: sunnah.com/bukhari:34

Nîzek olayını (5. Bölüm) bu ölçüyle tartarız: bir kez verilen eman — kim vermiş olursa olsun — korunmalıdır.

ALINACAK DERSLER

İslam'a güven, tutulan sözler üzerine kurulur. İhanet, geçici bir kazanç getirse bile İslam'ın adına zarar verir.

© 2026 M / 1448 H Tüm hakları saklıdır Hj Che Alim Hj Che Haron — Müslümanlar için ücretsizdir

ŞAŞ VE FERGANA

TARİHÎ NOT: FERGANA VADİSİNE KADAR

Hicrî 94 ve 95 yıllarında Kuteybe Seyhun Nehri'ni (Sir Derya) geçerek ***Şaş***'ı (bugünkü Taşkent) fethetti, ardından ***Fergana***'ya girip ***Hucend*** ve ***Kâsân***'a ulaştı. Bu bölgeler Türk bozkırlarının ve Çin sınırlarının kapısıydı.

Rivayetin derecesi: Taberî'nin Târîh'i gibi tarih kitaplarında, hadis âlimlerinin ölçülerine göre sahih bir senet olmadan rivayet edilmiştir. Kıssa meşhurdur ve tarih olarak kabul edilir, ancak sahih bir hadis gibi delil olarak kullanılamaz.

KAYNAK:
Taberî, Târîhu'r-rusül ve'l-mülûk; Belâzürî, Fütûhu'l-büldân.

ALINACAK DERSLER

On yıldan kısa bir sürede geniş topraklar İslam'a açıldı. Ancak ihlâs ve adaletten yoksun askerî güç kalıcı olmaz; kalıcı olan, ardından ekilen ilim ve imandır.

© 2026 M / 1448 H Tüm hakları saklıdır Hj Che Alim Hj Che Haron — Müslümanlar için ücretsizdir

KÂŞGAR'A KADAR VE ÇİN'E ELÇİLİK

KAYNAK NOTU: EFSANEYLE KARIŞIK BİR KISSA

Taberî, hicrî 96'da Kuteybe'nin ***Kâşgar***'a kadar ilerlediğini ve Çin imparatoruna elçi olarak ***Hübeyre b. el-Müşemrec el-Kilâbî***'yi gönderdiğini rivayet eder. Kıssaya göre Kuteybe, Çin toprağına ayak basmadan dönmeyeceğine yemin etmişti; bunun üzerine imparator, üzerine basması için toprak, altın paralar ve itaat nişanesi olarak birkaç prens gönderdi ve yemin yerine gelmiş sayıldı.

Modern tarihçiler bu kıssanın birçok ayrıntısından şüphe eder. Çin kayıtları o yıllarda Arap elçilerinin geldiğini kaydeder, fakat Çin'in Kuteybe'ye boyun eğdiğinden söz etmez. Kâşgar'a ilerleyişin kendisi de tartışmalıdır; bir fetih değil, belki sadece bir akın veya elçilikti.

Rivayetin derecesi: Zayıftır ve efsaneyle karışıktır; ayrıntıları sabit değildir.

KAYNAK:
Taberî, Târîhu'r-rusül ve'l-mülûk; Arap–Çin ilişkilerine dair modern tarih çalışmaları.

ALINACAK DERSLER

Övünç veren bir kıssa her zaman doğru değildir. Onu dürüstçe anar ve sabit olmayanı belirtiriz.

FERGANA'DA İSYAN VE ÖLÜM

TARİHÎ NOT: ACI BİR SON

Haccâc hicrî 95'te öldü; hicrî 96'da Halife Velîd b. Abdülmelik de vefat etti. Kuteybe, Velîd'in veliahtlığı kardeşi ***Süleyman b. Abdülmelik***'ten alma girişimini desteklemişti. Süleyman halife olunca Kuteybe akıbetinden korktu ve halifeye muhalefetini ilan etti.

Fakat yorgun ve kabile kabile bölünmüş kendi ordusu ona uymayı reddetti. ***Vekî' b. Ebû Sûd*** komutasındaki Temîm oğulları ona karşı ayaklandı ve Kuteybe, hicrî 96 yılının Zilhicce ayında (miladî 715) Fergana'da ailesinin birkaç ferdiyle birlikte, yaklaşık 48 yaşında öldürüldü.

Rivayetin derecesi: Taberî'nin Târîh'i gibi tarih kitaplarında, hadis âlimlerinin ölçülerine göre sahih bir senet olmadan rivayet edilmiştir. Kıssa meşhurdur ve tarih olarak kabul edilir, ancak sahih bir hadis gibi delil olarak kullanılamaz.

KAYNAK:
Taberî, Târîhu'r-rusül ve'l-mülûk; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-târîh; Zehebî, Siyeru a'lâmi'n-nübelâ.

Resûlullah ﷺ cemaatten ayrılmaya ve yöneticiye karşı ayaklanmaya karşı uyarmıştır:

HADİS — SAHÎH-İ BUHÂRÎ, NO. 7054

حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنِ الْجَعْدِ أَبِي عُثْمَانَ، حَدَّثَنِي أَبُو رَجَاءٍ الْعُطَارِدِيُّ، قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ ـ رضى الله عنهما ـ عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم قَالَ " مَنْ رَأَى مِنْ أَمِيرِهِ شَيْئًا يَكْرَهُهُ فَلْيَصْبِرْ عَلَيْهِ، فَإِنَّهُ مَنْ فَارَقَ الْجَمَاعَةَ شِبْرًا فَمَاتَ، إِلاَّ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً ".

TERCÜME:

İbn Abbas'ın rivayet ettiğine göre Nebî ﷺ şöyle buyurdu: ***"Kim emirinden hoşlanmadığı bir şey görürse ona sabretsin. Çünkü kim cemaatten bir karış ayrılır ve ölürse, ancak câhiliyye ölümüyle ölür."***

SENED İmam Buhârî'nin rivayet zinciri (talebeden hocaya): Ebû'n-Nu'mân Muhammed b. el-Fazl ← Hammâd b. Zeyd ← el-Ca'd Ebû Osman ← Ebû Recâ el-Utâridî ← Abdullah b. Abbas رضى الله عنهما.

KAYNAK: İmam Buhârî, Sahîh-i Buhârî, Kitâbü'l-Fiten, Hadis No. 7054.
DERECE: SAHİH — hadis âlimlerinin ittifakıyla Kur'an'dan sonra en sahih kitap olan Sahîh-i Buhârî'de yer alır.
Kaynak: sunnah.com/bukhari:7054

Kuteybe'nin hikâyesi, aynı halifenin kararını sabırla kabul eden Muhammed b. Kâsım'ın (Seri 17) hikâyesinden farklıdır. İkisi de trajediyle bitti, ama seçimleri farklıydı.

ALINACAK DERSLER

Geçmişteki başarı güzel bir sonu garanti etmez. Korku ve iktidarı koruma arzusu bir kahramanı fitneye sürükleyebilir.

© 2026 M / 1448 H Tüm hakları saklıdır Hj Che Alim Hj Che Haron — Müslümanlar için ücretsizdir

SEMERKANT'IN ÖMER B. ABDÜLAZİZ'E ŞİKÂYETİ

TARİHÎ NOT: HAKTAN YANA OLAN KADI

Kuteybe'nin ölümünden birkaç yıl sonra ***Ömer b. Abdülaziz*** halifeyken (hicrî 99–101), Semerkant halkı Kuteybe'nin şehirlerine önceden haber vermeden hileyle girdiğinden şikâyet etti. Ömer, valisi Süleyman b. Ebü's-Serî'ye şikâyeti dinlemesi için bir kadı tayin etmesini emretti.

Belâzürî'ye göre kadı ***Cümey' b. Hâdır el-Bâcî***, Arap ordusunun Semerkant'tan çıkıp karargâhlarına dönmesine, ardından herhangi bir harekâttan önce açıkça haber vermesine hükmetti. Fakat Semerkant halkı bunu sürdürmemeyi tercih etti; barışı yeğlediler ve mevcut durumdan razı oldular.

Bütün ordunun şehri gerçekten terk ettiğini, Semerkant halkının da hayranlıkla topluca Müslüman olduğunu söyleyen popüler versiyon, erken kaynaklarda bulunmayan sonraki bir eklentidir.

Rivayetin derecesi: Şikâyet ve kadının hükmü Belâzürî (hicrî 3. asır) tarafından rivayet edilmiştir; daha dramatik popüler versiyon sabit değildir.

KAYNAK:
Belâzürî, Fütûhu'l-büldân; Taberî, Târîhu'r-rusül ve'l-mülûk.

Bu hüküm, karşı taraf için bile adaletli olmayı emreden ilâhî buyrukla uyumludur:

MÂİDE SÛRESİ 5:8

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُونُواْ قَوَّٰمِينَ لِلَّهِ شُهَدَآءَ بِٱلۡقِسۡطِۖ وَلَا يَجۡرِمَنَّكُمۡ شَنَـَٔانُ قَوۡمٍ عَلَىٰٓ أَلَّا تَعۡدِلُواْۚ ٱعۡدِلُواْ هُوَ أَقۡرَبُ لِلتَّقۡوَىٰۖ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۚ إِنَّ ٱللَّهَ خَبِيرُۢ بِمَا تَعۡمَلُونَ ٨

Ey İnananlar! Allah için adaleti ayakta tutup gözeten şahidler olun. Bir topluluğa olan öfkeniz sizi adaletsizliğe sürüklemesin; adil olun; bu, Allah'a karşı gelmekten sakınmaya daha yakındır. Allah'tan sakının, doğrusu Allah işlediklerinizden Haberdar'dır.

Meal: Diyanet İşleri Başkanlığı — quran.com/5:8

Resûlullah ﷺ da hükümlerinde adaletli olanlara yüce bir makam vaat etmiştir:

HADİS — SAHÎH-İ MÜSLİM, NO. 1827

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ، وَابْنُ، نُمَيْرٍ قَالُوا حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عَمْرٍو، - يَعْنِي ابْنَ دِينَارٍ - عَنْ عَمْرِو بْنِ أَوْسٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ ابْنُ نُمَيْرٍ وَأَبُو بَكْرٍ يَبْلُغُ بِهِ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم وَفِي حَدِيثِ زُهَيْرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم " إِنَّ الْمُقْسِطِينَ عِنْدَ اللَّهِ عَلَى مَنَابِرَ مِنْ نُورٍ عَنْ يَمِينِ الرَّحْمَنِ عَزَّ وَجَلَّ وَكِلْتَا يَدَيْهِ يَمِينٌ الَّذِينَ يَعْدِلُونَ فِي حُكْمِهِمْ وَأَهْلِيهِمْ وَمَا وَلُوا " .

TERCÜME:

Abdullah b. Amr'ın rivayet ettiğine göre Resûlullah ﷺ şöyle buyurdu: ***"Şüphesiz adaletli olanlar Allah katında, aziz ve celîl olan Rahmân'ın sağında — O'nun iki eli de sağdır — nurdan minberler üzerindedir; onlar hükümlerinde, aileleri hakkında ve üstlendikleri işlerde adaletli davrananlardır."***

SENED İmam Müslim'in rivayet zinciri (talebeden hocaya): Ebû Bekir b. Ebû Şeybe, Züheyr b. Harb ve İbn Nümeyr ← Süfyân b. Uyeyne ← Amr b. Dînâr ← Amr b. Evs ← Abdullah b. Amr رضى الله عنهما.

KAYNAK: İmam Müslim, Sahîh-i Müslim, Kitâbü'l-İmâre, Hadis No. 1827.

DERECE: SAHİH — Sahîh-i Buhârî'den sonra en sahih hadis kitabı olan Sahîh-i Müslim'de yer alır.

Kaynak: sunnah.com/muslim:1827

ALINACAK DERSLER

İslam'ın büyüklüğü fethedilen toprakların genişliğinde değil, yöneticilerinin kendilerini yargılamaya ve kendi ordularına karşı bile haktan yana olmaya hazır olmasındadır.

MİRAS: BUHÂRÎ VE TİRMİZÎ'NİN DİYARI

Kuteybe döneminde Mâverâünnehir'in fethi, halkını hemen Müslüman yapmadı. İslam camiler, tüccarlar, âlimler ve nesiller boyunca yavaş yavaş kök saldı. Fakat iki asırdan kısa bir sürede bölge, İslam dünyasının en büyük ilim merkezlerinden biri hâline geldi.

ŞAHSİYET	MEMLEKETİ
İmam Muhammed b. İsmâil el-Buhârî (ö. 256)	Buhara — Sahîh-i Buhârî'nin müellifi
İmam Muhammed b. Îsâ et-Tirmizî (ö. 279)	Tirmiz — Sünen-i Tirmizî'nin müellifi
İmam ed-Dârimî (ö. 255)	Semerkant — Sünen-i Dârimî'nin müellifi
İmam Ebû Mansûr el-Mâtürîdî (ö. 333)	Semerkant — Ehl-i sünnet akidesinin imamı
İbn Sînâ (ö. 428)	Buhara yakınları — tıp âlimi

Bu e-kitaptaki hadislerin çoğu da Sahîh-i Buhârî'den alınmıştır — cuma camiini Kuteybe'nin yaptırdığı Buhara şehrinin bir evladının eserinden.

KUTEYBE'NİN VASIFLARI VE ŞAHSİYETİ

VASIF	HAYATINDAN ÖRNEK
Cesur ve kararlı	Ceyhun'un ötesine yıllık seferler
Uzun gayrette sebatlı	Dört yıllık Buhara seferi
İslam'ın yayıcısı	Buhara ve Semerkant'taki camiler
Stratejist	Barış antlaşmalarından yararlanması
Bazı uygulamaları eleştirildi	Nîzek olayı
Acı bir son	İsyan etti ve Fergana'da öldürüldü

ALINACAK DERSLER

Allah, insanların kusurlu çabalarını büyük bir hayra vesile kılabilir. O'nun katında değerimizi belirleyen, ihlâsımız ve akıbetimizdir.

© 2026 M / 1448 H Tüm hakları saklıdır Hj Che Alim Hj Che Haron — Müslümanlar için ücretsizdir

KUTEYBE KISSALARININ KAYNAKLARI

Bu tablo her kıssanın kaynağını ve derecesini özetler; böylece okuyucu sahih olanı sadece meşhur olandan ayırabilir.

KISSA	KAYNAK	DERECE
Takvâ ile şeref	Hucurât 49:13	Kur'an
Adaletli yönetici Allah'ın gölgesinde	Sahîh-i Buhârî 1423	Sahih
Savaştan önce davet	Sahîh-i Buhârî 2942	Sahih
Nîzek olayı	Taberî	Tarih
Buhara'nın fethi (90)	Taberî; Narşahî	Tarih
Buhara camii (94)	Narşahî	Yerel tarih
Kim bir mescit inşa ederse	Sahîh-i Buhârî 450	Sahih
Semerkant antlaşması (93)	Taberî; Belâzürî	Tarih
Semerkant putlarının yakılması	Taberî	Tarih
Münafık alameti: ahdi bozmak	Sahîh-i Buhârî 34	Sahih
Çin'e elçilik	Taberî	Zayıf, efsaneyle karışık
İsyan ve ölüm (96)	Taberî	Tarih
Kim cemaatten ayrılırsa	Sahîh-i Buhârî 7054	Sahih
Semerkant'ın Ömer b. Abdülaziz'e şikâyeti	Belâzürî	Tarih; popüler versiyon sabit değil
Adaletliler nurdan minberler üzerinde	Sahîh-i Müslim 1827	Sahih

© 2026 M / 1448 H Tüm hakları saklıdır Hj Che Alim Hj Che Haron — Müslümanlar için ücretsizdir

ŞAHSİYETLER, MEKÂNLAR VE KRONOLOJİ

ŞAHSİYET	ROLÜ
Haccâc b. Yûsuf	Kuteybe'yi tayin eden doğu valisi
Velîd b. Abdülmelik	Fetihler dönemindeki Emevî halifesi
Nîzek Tarhan	İsyan eden Bâdgîs hükümdarı (91)
Tuğşâde	Müslümanların himayesindeki Buhara kralı
Gûrek	Barış yapan Semerkant kralı (93)
Süleyman b. Abdülmelik	Kuteybe'nin karşı çıktığı halife
Vekî' b. Ebû Sûd	Ona karşı ayaklanan Temîm oğullarının lideri
Ömer b. Abdülaziz	Semerkant'ın şikâyetini dinleyen halife

MEKÂN	OLAY
Merv	Horasan'ın idare merkezi
Toharistan ve Belh	İlk sefer (86)
Beykent ve Buhara	Fethedildi (87–90); cuma camii (94)
Hârizm	Barış antlaşması (93)
Semerkant	Gûrek ile antlaşma (93)
Şaş ve Fergana	Doğuya seferler (94–95)
Kâşgar	Tartışmalı ilerleyiş (96)

YIL (HİCRÎ)	OLAY
49	Kuteybe'nin doğumu
86	Horasan valiliğine tayini
87–90	Beykent ve Buhara seferleri
91	Nîzek'in isyanı
93	Hârizm ve Semerkant
94	Buhara camii; Şaş
95	Fergana; Haccâc'ın ölümü
96	Velîd'in vefatı; Kuteybe'nin isyanı ve öldürülmesi
99–101	Semerkant'ın Ömer b. Abdülaziz'e şikâyeti

© 2026 M / 1448 H Tüm hakları saklıdır Hj Che Alim Hj Che Haron — Müslümanlar için ücretsizdir

KUTEYBE B. MÜSLİM HAKKINDA SIK SORULAN SORULAR

Bu bölüm Kuteybe b. Müslim hakkında sık sorulan sorulara cevap verir. Cevaplar kısadır; ayrıntılar önceki bölümlerdedir.

1. KUTEYBE B. MÜSLİM KİMDİR?

Bâhile kabilesinden bir Emevî komutanı ve Orta Asya'yı fetheden Horasan valisi (hicrî 86–96).

2. MÂVERÂÜNNEHİR NE DEMEKTİR?

"Nehrin ötesi", yani Ceyhun Nehri'nin (Amu Derya) ötesindeki bölge.

3. ONU KİM TAYİN ETTİ?

Emevîlerin doğu eyaletleri valisi Haccâc b. Yûsuf.

4. BUHARA NE ZAMAN FETHEDİLDİ?

Birkaç yıllık seferden sonra hicrî 90'da.

5. BUHARA CUMA CAMİİNİ KİM YAPTIRDI?

Narşahî'ye göre hicrî 94'te Kuteybe.

6. SEMERKANT NASIL FETHEDİLDİ?

Kuşatmanın ardından hicrî 93'te Kral Gûrek ile yapılan barış antlaşmasıyla.

7. NÎZEK OLAYI NEDİR?

Nîzek isyan etti, sonra kendisine eman verildiği rivayet edilmesine rağmen idam edildi; bu uygulama eleştirildi.

8. ÇİN'E ELÇİLİK KISSASI DOĞRU MU?

Efsaneyle karışıktır ve birçok ayrıntısı sabit değildir.

9. KUTEYBE NASIL ÖLDÜ?

Halife Süleyman'a isyan etti ve hicrî 96'da Fergana'da kendi askerleri tarafından öldürüldü.

10. SEMERKANT HALKININ ŞİKÂYETİ NEYDİ?

Şehirlerine haber verilmeden girildiğini Ömer b. Abdülaziz'e şikâyet ettiler; bir kadı onların lehine hüküm verdi.

11. BU BÖLGEDEN HANGİ BÜYÜK ÂLİMLER ÇIKTI?

Aralarında İmam Buhârî, İmam Tirmizî, İmam Dârimî ve İmam Mâtürîdî vardır.

© 2026 M / 1448 H Tüm hakları saklıdır Hj Che Alim Hj Che Haron — Müslümanlar için ücretsizdir

12. HAYATINDAN ÇIKAN EN BÜYÜK DERS NEDİR?

Cesaret ve büyük gayret adalet, söze vefa ve itaatle yönlendirilmelidir; çünkü asıl olan akıbettir.

© 2026 M / 1448 H Tüm hakları saklıdır Hj Che Alim Hj Che Haron — Müslümanlar için ücretsizdir

DERSLER VE SONUÇ

Kuteybe b. Müslim'in hikâyesi, Orta Asya'nın kapılarını İslam'a açan ve İpek Yolu şehirlerinde camiler inşa eden, fakat hatalar da yapıp trajediyle biten bir komutanın hikâyesidir. Ondan sonra adaletli bir halife, İslam'ın adaletinin herhangi bir komutanın zaferinden daha büyük olduğunu gösterdi.

DERS	KUTEYBE KISSASINDAN
Takvâ ile şeref	Hucurât 49:13; Bâhile kabilesi
Yöneticiliğin emaneti	"Yedi kişi… adaletli yönetici"
Savaştan önce davet	"Onları İslam'a davet et…"
Cami ve ilim inşası	Buhara camii; Sahîh-i Buhârî 450
Barışı kabul etmek	Enfâl 8:61; Semerkant
Söze vefa	Nahl 16:91; Sahîh-i Buhârî 34
Cemaatten ayrılmamak	Sahîh-i Buhârî 7054; Fergana
Kendi aleyhine bile adalet	Mâide 5:8; Semerkant'ın şikâyeti

Kuteybe'nin hikâyesinden iyiyi — cesaretini, azmini ve İslam'ı yayma sevgisini — alalım ve hatalarından ibret alalım.

İnşallah İslam Kahramanları serisi bir başka İslam kahramanının hikâyesiyle devam edecektir.

© 2026 M / 1448 H Tüm hakları saklıdır Hj Che Alim Hj Che Haron — Müslümanlar için ücretsizdir

KAYNAKÇA

KUR'AN VE TEFSİR

Kur'ân-ı Kerîm, Osmanî hat ve Diyanet İşleri Başkanlığı meali. quran.com

İbn Kesîr, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm (Mâide 5:8; Enfâl 8:61; Nahl 16:91; Hucurât 49:13).

HADİS

Sahîh-i Buhârî 34, 450, 1423, 2942, 7054. sunnah.com/bukhari

Sahîh-i Müslim 1827. sunnah.com/muslim

İbn Hacer el-Askalânî, Fethu'l-Bârî; Nevevî, Şerhu Sahîhi Müslim.

TARİH VE TABAKÂT KİTAPLARI

Taberî, Târîhu'r-rusül ve'l-mülûk (hicrî 86–96 yılları olayları).

Belâzürî, Fütûhu'l-büldân (Horasan ve Mâverâünnehir bölümleri).

Narşahî, Târîh-i Buhârâ.

İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-târîh.

Zehebî, Siyeru a'lâmi'n-nübelâ (Kuteybe b. Müslim biyografisi).

Wikipedia, "Qutayba ibn Muslim". en.wikipedia.org/wiki/Qutayba_ibn_Muslim

QURANSCİENCE.MY'DEKİ İLGİLİ SERİLER

İslam Kahramanları, Seri 1: Hamza b. Abdülmuttalib'den Seri 17: Muhammed b. Kâsım'a kadar. quranscience.my/#pahlawan

DESTEK VE BAĞIŞ

Bu e-kitap Müslümanlar için **tamamen ücretsiz** yayımlanmıştır ve **kesinlikle satılamaz**. Araştırma masraflarına, quranscience.my sitesinin barındırma giderlerine ve yeni e-kitapların yayımına destek olmak için yapılacak bağışlar memnuniyetle karşılanır — ancak **zorunlu değildir**. Allah her bağışı sadaka-i câriye olarak kabul etsin.

BAKARA SÛRESİ 2:261

مَّثَلُ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمۡوَٰلَهُمۡ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنۢبَتَتۡ سَبۡعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنۢبُلَةٖ مِّاْئَةُ حَبَّةٖۗ وَٱللَّهُ يُضَٰعِفُ لِمَن يَشَآءُۚ وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ ٢٦١

Mallarını Allah yolunda sarfedenlerin durumu, her başağında yüz tane olmak üzere yedi başak veren tanenin durumu gibidir. Allah dilediğine kat kat verir. Allah'ın lütfü geniştir, O her şeyi bilendir.

Meal: Diyanet İşleri Başkanlığı — quran.com/2:261

SEBE SÛRESİ 34:39

قُلۡ إِنَّ رَبِّي يَبۡسُطُ ٱلرِّزۡقَ لِمَن يَشَآءُ مِنۡ عِبَادِهِۦ وَيَقۡدِرُ لَهُۥۚ وَمَآ أَنفَقۡتُم مِّن شَيۡءٖ فَهُوَ يُخۡلِفُهُۥۖ وَهُوَ خَيۡرُ ٱلرَّٰزِقِينَ ٣٩

De ki: "Doğrusu Rabbim, kullarından dilediğinin rızkını hem genişletir ve hem de ona daraltıp bir ölçüye göre verir; sarfettiğiniz herhangi bir şeyin yerine O daha iyisini koyar, çünkü O rızık verenlerin en hayırlısıdır."

Meal: Diyanet İşleri Başkanlığı — quran.com/34:39

HADİS — SAHÎH-İ MÜSLİM, NO. 2588

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ، وَقُتَيْبَةُ، وَابْنُ، حُجْرٍ قَالُوا حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، - وَهُوَ ابْنُ جَعْفَرٍ - عَنِ الْعَلاَءِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ « مَا نَقَصَتْ صَدَقَةٌ مِنْ مَالٍ وَمَا زَادَ اللَّهُ عَبْدًا بِعَفْوٍ إِلاَّ عِزًّا وَمَا تَوَاضَعَ أَحَدٌ لِلَّهِ إِلاَّ رَفَعَهُ اللَّهُ ».

TERCÜME:

Ebû Hüreyre'den رضى الله عنه, Resûlullah'tan ﷺ rivayet edildiğine göre şöyle buyurdu: "Sadaka maldan bir şey eksiltmez. Allah affeden kulun ancak izzetini artırır. Allah için alçakgönüllü olanı da Allah mutlaka yükseltir."

SENED: İmam Müslim'in rivayet zinciri (talebeden hocaya): Yahya b. Ayyub, Qutaibah b. Sa'id ve 'Ali b. Hujr ← Isma'il b. Ja'far ← al-'Ala' b. 'Abdurrahmân ← babası 'Abdurrahmân b. Ya'qub ← Ebû Hüreyre رضى الله عنه .

KAYNAK: İmam Müslim, Sahîh-i Müslim, Kitâbü'l-Birr ve's-Sıla ve'l-Âdâb, affetmeye ve tevazua teşvik bâbı, Hadis No. 2588.

DERECE: SAHİH — Sahîh-i Müslim'de yer alır.

Kaynak: sunnah.com/muslim:2588

HADİS — SAHÎH-İ MÜSLİM, NO. 1631

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ، وَقُتَيْبَةُ، - يَعْنِي ابْنَ سَعِيدٍ - وَابْنُ حُجْرٍ قَالُوا حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، - هُوَ ابْنُ جَعْفَرٍ - عَنِ الْعَلاَءِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ « إِذَا مَاتَ الإِنْسَانُ انْقَطَعَ عَنْهُ عَمَلُهُ إِلاَّ مِنْ ثَلاَثَةٍ إِلاَّ مِنْ صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ أَوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ أَوْ وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ ».

TERCÜME:

Ebû Hüreyre'den رضى الله عنه rivayet edildiğine göre Resûlullah ﷺ şöyle buyurdu: "İnsan ölünce ameli kesilir; ancak üç şey müstesnadır: sadaka-i câriye, faydalanılan ilim ya da kendisine dua eden salih evlat."

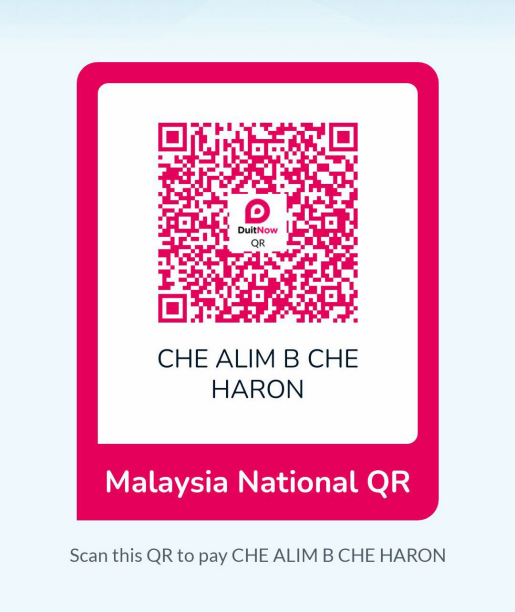
SENED: İmam Müslim'in rivayet zinciri (talebeden hocaya): Yahya b. Ayyub, Qutaibah b. Sa'id ve 'Ali b. Hujr ← Isma'il b. Ja'far ← al-'Ala' b. 'Abdurrahmân ← babası 'Abdurrahmân b. Ya'qub ← Ebû Hüreyre رضى الله عنه .

KAYNAK: İmam Müslim, Sahîh-i Müslim, Kitâbü'l-Vasiyye, insana ölümünden sonra ulaşan sevap bâbı, Hadis No. 1631.

DERECE: SAHİH — Sahîh-i Müslim'de yer alır.

Kaynak: sunnah.com/muslim:1631

CEZÂKUMULLÂHU HAYRAN KESÎRÂ

Bağış yapmak için yukarıdaki QR kodunu (DuitNow) okutun.

Uluslararası bağışçılar: yukarıdaki PayPal QR kodunu okutun ya da şu adresi ziyaret edin: paypal.me/quranscience

© 2026 M / 1448 H Tüm hakları saklıdır Hj Che Alim Hj Che Haron — Müslümanlar için ücretsizdir